

# ØSTFOLD

Sommerekskursjon  
21. – 27. juni 2010



Honningblom  
(Foto: Bjørn Erik Halvorsen)

Telemark Botaniske Forening

## **TBF i Østfold 2010.**

Innledning ved Trond Risdal.

Norge sto for tur etter at vi hadde vært på Øland i fjor. Vi hadde videre tanker på at det måtte bli lavlandet denne gang. En av årsakene til at valget falt på Østfold var vår nye kontakt med Bård Haugsrud som ville kunne hjelpe oss med lokaliteter og praktiske ting. Videre gikk det rykter om mye fint å finne og at været ville bli bra.

Problemet i Norge er etter hvert å finne et egnet bosted som både ligger sentralt og kunne møte våre behov for pris og forpleining. Esther jobbet med saken og fant etter hvert frem til Skjærhalden Rorbuer som ligger helt syd på Hvaler ved Skjærhalden på Kirkøy. Stedet ligger midt i det botaniske ”smørøyet”. Noen problemer med matserveringen og økonomien oppstod og oppholdet ble i dyreste laget, men ellers hadde vi det vel bra.

I alt 22 medlemmer av TBF deltok på turen og spesielt gledelig var flere nye hyggelige bekjenskaper. Botaniseringene foregikk for det meste på Hvalerøyene hvor det spesielt er strandengene som er rike og fine. Berggrunnen er kjedelig, grunnfjell, men høyere havnivå etter istiden har gitt løsmassene tilskudd av kalk fra skalldyr. Dette sammen med et varmt klima er årsaken at floraen er så rik.



Skjærhalden rorbuer (foto: Bjørn Erik Halvorsen)

Skjærhalden rorbuer bestod av utleiehytter og noen leiligheter. Stedet var nærmest bygget ut i havet og lå vakkert til med måkeskrik og båttrafikk forbi. Det var et stort restaurant-anlegg hvor vi fikk servert frokost og middag. Vi hadde i tillegg et konferanserom til disposisjon om kveldene til konkurranser og samvær.

## **Mandag 21. juni, Jeløya.**

Referat ved Trond Risdal.

### **Albu.**

Alle deltagerne hadde klart å finne frem til møteplassen på Jeløya hvor Bård Haugrud ventet på oss. Han skulle være vår guide de første to dager. Vi kjørte først til Albu og vandret så igjennom skogen ut mot en strandeng. Det første som vekket vår oppmerksomhet var en stor bestand av kjempeturt *Cicerbita macrophylla*. Fuglerede *Neottia nidus-avis* og sanikel *Hydrocotyle vulgaris* var de neste høydepunkter. Videre fant vi kratthumleblom *Geum urbanum* og hybridene med enghumleblom *G. rivale x urbanum*. Lodnestarr *Carex hirta* og tettstarr *C. spicata* ble notert før vi kom ut på en stor strandeng ut mot havet. Her fant vi tårnurt *Turritis glabra*, stakekarse *Barbarea stricta*, berggull *Erysimum strictum*, strandvendelrot *Valeriana sambucifolia ssp. salina*, engnellik *Dianthus deltoides*, tunbendel *Spergularia rubra*, nikkesmelle *Silene nutans*, fagerknoppurt *Centaurea scabiosa*, sandstarr *Carex arenaria* og i tillegg et mystisk starr som minnet mest om grusstarr. Bård tok belegg (kunne ikke bestemmes!).

Veien tilbake til bilene gikk langs grusstranda hvor vi bl. a. fant skogsvinerot *Stachys sylvatica*, piggstarr *Carex muricata*, maurarve *Moehringia trinervia*, strandkål *Crambe maritima*, bitterbergknapp *Sedum acre*, vårsalat *Valerianella locusta*, fjæresaltgras *Phuccinellia maritima*, bukkebeinurt *Ononis arvensis*, fjæresauløk *Triglochin maritima*, duskstarr *Carex disticha*, strandarve *Honkenya peploides*, vindelslirekne *Fallopia convolvulus*, stormaure *Galium album*, strandvortemelk *Euphorbia palustris*, strandreddik *Cacile maritima*, lodnefaks *Bromus hordeaceus ssp. hordeaceus*, slyngsøtvier *Solanum dulcamara*, rundbelg *Anthyllis vulneraria*, gjeldkarve *Pimpinella saxifraga*, engstorkenebb *Geranium pratense* og havsivaks *Schoenoplectus maritimus*.

### **Kølabotn.**

Ferden gikk så videre til Kølabotn på nordsiden av Jeløya. Nedover i en mørk skog noterte vi skogstjerneblom *Stellaria nemorum*, skogsvinerot *Stachys sylvatica*, myske *Galium odoratum*, ramsløk *Allium ursinum*, bakkemaure *Galium septentrionale*, fuglerede *Neottia nidus-avis*, storkonvall *Polygonatum multiflorum* og skjellrot *Lathraea squamaria*. Ut mot havet på en kolle så vi svarterteknapp *Lathyrus niger* og lodnebregne *Woodsia ilvensis* før vi passerte toppen og ble møtt av et hav med blått! Det var en skråning tett av dragehode *Dracocephalum ruyschiana*. Innimellom disse sto det solrose *Helianthemum nummularium*, knollmjørdurt *Filipendula vulgaris*, dunhavre *Avenula pubescens*

og bakkemynte *Acinos arvensis*. Helt ytterst på en holme i havet sto det rester av nyresoleie *Ranunculus auricomus*.

På veien tilbake stoppet vi ved Nes camping og så på en bestand av hartmanstarr *Carex hartmannii* og litt etter på en hybrid mellom kranskonvall og storkonvall *Polygonatum multiflorum x verticillatum*!! Her noterte vi også en skogsvingel *Festuca altissima*. Etter alle disse severdigheter gikk turen ut til vårt tilholdssted for resten av uken, Skjærhalden Rorbuer ytterst på Kirkøya, Hvaler.

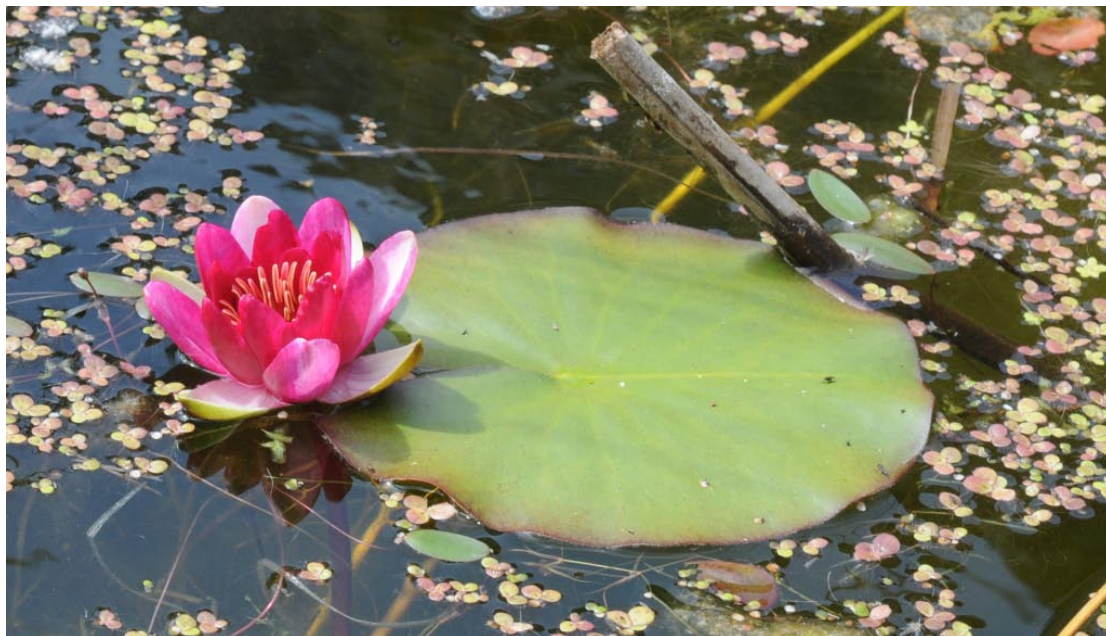
## **Tirsdag 22. juni.**

Referat ved Christian Kortner.

### **Refsahl.**

Denne dagen kjørte vi i samlet flokk fra Skjærhalden til gamlebyen i Fredrikstad hvor vi møtte Bård Haugsrud. Vi rakk en liten rusletur i gamlebyen mens Bård hentet Bjørn Erik på jernbanestasjonen.

Etter dette loset Bård oss et stykke utenfor Fredrikstad til Refsahl hvor Svein Åstrøm med hjelp av Jørn Enger har bygget opp en imponerende samling sjeldne vekster. Disse levende plantene fungerer som en genbank og mulig kilde til framtidige utsetninger hvis de sjeldne plantene skulle forsvinne fra kjente lokaliteter.



Hvit vannlilje med rødfarge (foto: Bjørn Erik Halvorsen).

Fra området på Refsahl beundret vi først den norske røde vannlilja, opprinnelig fra Nærøy. Denne var gjenstand for et eget program på NRK tidligere i år for de

som husker det, hvor den ble satt ut på nytt etter å ha vært forsvunnet fra det opprinnelige voksestedet. Den røde vannliljen er ikke en egen art men en mutasjon av vår vanlige hvite vannlilje.

Vi noterte også arter som vingekjeks *Smyrnum perfoliatum*, storandmat *Spirodela polyrhiza*, korsandmat *Lemnaceae trisulca*, flytegro *Luronium natans*, hestekjørvel *Oenanthe aquatica*, vassaloe *Stratiotes aloides*, froskebit *Hydrocharis morsus-ranae*, brunkløver *Trifolium spadiceum* og olymptistel *Carduus thoermeri* blant masse annet. Den sjeldne frosken spissnutefrosk og flere sjeldne arter av øyenstikkere finnes også i dammene her.

Vi gikk så en 20 minutters botanikertempo til Roppestad hvor vi bl.a. ble vist raggtelg *Dryopteris affinis*, myrflangre *Epipactis palustris*, stormarihand *Dactylorhiza praetermissa*, grønnbrønsle *Bidens radiata* og en enorm mengde flytegro *Luronium natans*.

### **Guttormsvaulen.**

Etter en bedre lunsj i hagen på Refsahl reiste vi til Vesterøy på Hvaler og gikk ut til Guttormsvaulen hvor vi fikk se glisnestarr *Carex distans*, engstarr *C. hostiana*, loppestarr *C. pulicaris*, langstarr *C. elongata*, dronningstarr *C. pseudocyperus* og nålesivaks *Eleocharis acicularis* før vi returnerte til Skjærhalden.

Takk til våre verter og kjentmenn for en flott dag og i et fantastisk vær.

### **Onsdag 23. juni. Asmaløy.**

Referat ved Bjørn Erik Halvorsen.

### **Landfasten.**

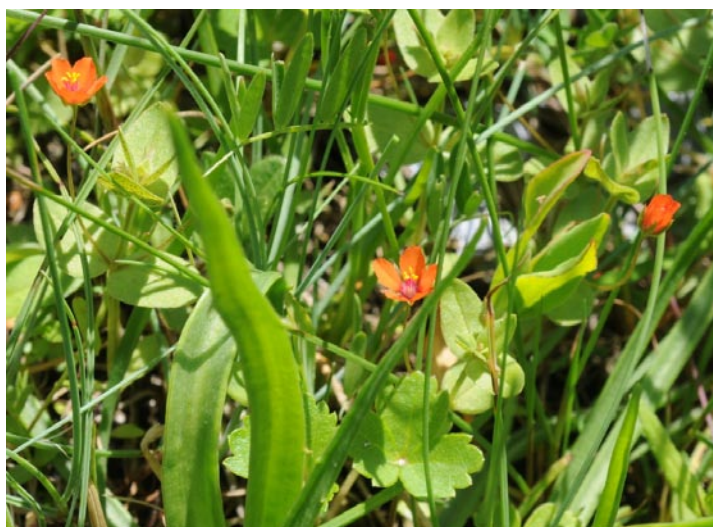
Vi kjørte gjennom Hvalertunellen og stoppet ved en sidevei på Asmaløy-siden. Vi gikk over knausene vestover mot Skipstadkilen. Vi fulgte så kjøreveien utover mot Landfasten. Even Woldstad Hanssen var guide for oss på denne turen.

Vi passerte nikkesmelle *Silene nutans*, enghavre *Avenula pratensis*, blodstorkenebb *Geranium sanguineum*, vårstarr *Carex caryophylla* og engnellik *Dianthusdeltoides*. Det ble en stopp ved en stor forekomst av krattalant *Inula salicina*, som er uvanlig i Østfold, men som vi skulle få se mange steder på denne turen.

Etter hvert gikk kjøreveien over til å bli sti. Vi fikk se både flatsiv *Juncus compressus* og ballastsiv *J. tenuis* og fikk anledning til å lære forskjellene.

Underveis videre passerte vi vill-lin *Linum catharticum* og hjertegras *Briza media* før vi kom til et gjerde. Her ble utbyttet bedre. Vi fikk se flotte nattfioler *Platanthera bifolia* og kystfrøstjerne *Thalictrum minus ssp. arenarium*, og i et fuktområde like ved sto småblærerot *Utricularia minor*, veikveronika *Veronica scutellata*, vassgro *Alisma plantago-aquatica*, dronningstarr *Carex pseudocyperus* og sumpsivaks *Eleocharis palustris*.

Videre utover mot den østre del av Landfasten ble det sett vårbendel *Spergula morisonii*, hvitmaure *Galium boreale*, markmalurt *Artemisia campestris*, flekkgrisøre *Hypochaeris maculata*, tettstarr *Carex spicata*, dunhavre *Avenula pubescens*, gul frøstjerne *Thalictrum flavum*, strandvortemelk *Euphorbia palustris* og sverdliilje *Iris pseudacorus*. Den svartelistede rynkerosa *Rosa rugosa* hadde stedvis inntatt store strandeng-arealer. Tiden var etter hvert inne til å ta den første matpausa.



Marinøkkel og nonsblom (foto: Bjørn Erik Halvorsen).

Det ble botanisering ute på Vadholmen. Det ble funnet engstarr *Carex hostiana*, pollisivaks *Schoenoplectus tabernaemontani*, særbustarr *Carex dioica*, knortestarr *C. otrubae*, glisnestarr *C. distans* og skjoldbærer *Scutellaria galericulata*. Det var registrert dvergmarinøkkel *Botrychium simplex* her ute i havgapet, og ut fra fotografi fra stedet fant vi den riktige tua med de riktige steinene omkring, Vi fant flere eksemplarer av vanlig marinøkkel *B. lunaria*, men aldri noe som udiskutabelt var en dvergmarinøkkel. Andre interessante funn på dette stedet var musestarr *Carex serotina ssp. pulchella*, loppestarr *C. pulicaris*, bakkestarr *C. ericetorum*, sylarve *Sagina subulata*, nonsblom

*Anagallis arvensis*, tusengyllen *Centaureum littorale* og kalkkarse *Hornungia petraea*. Marinøkler ble funnet på flere steder i området.

Vi beveget oss etter hvert over til Landfasten på den vestre siden av kilen. Her fikk vi se strandkål *Crambe maritima*, strandmalurt *Artimesia maritima*, brudespore *Gymnadenia conopsea*, dunkjempe *Plantago media* og nikkesmelle *Silene nutans*. Det ble en ny matpause. De fleste valgte å gå tilbake til bilene. Trond og Bjørn Erik tok en ekstra runde ned mot skjæra før de returnerte. De gjorde da noe som må betegnes som dagens beste funn, da de fant kystmyrklegg *Pedicularis sylvatica ssp. sylvatica* på en plass med nattfiol *Platanthera bifolia* og rundsoldogg *Drosera rotundifolia*.

### **Skipstadsand.**

Før vi ga oss denne dagen ble det en tur ned til Skipstadsand. Her ble det også et par godbiter. Vi fikk se ormetunge *Ophioglossum vulgatum* og saltsoleie *Ranunculus cymbalaria*.

### **Skjærhalden.**

På kvelden ble det samling med god mat og drikke på den ytterste terrassen. Det ble en hyggelig kveld. Tronds sjølfiskede makrell gjorde lykke, og vi ble kjent med en husvarm sildemåke.

### **Torsdag 24. juni, Kirkøy.**

Referat ved Trond Risdal.

### **Arekilen.**

Denne dagen skulle vi gjøre Kirkøya. Vi startet til Arekilen som er en liten dam inne på øya. Først kom vi frem til ”arkimedes skrue”, en konstruksjon for å kunne pumpe opp vann fra dammen. En flere meter lang treskrue som skrudde opp vannet langs en renne. I dammen så vi droningstarr *Carex pseudocyperus*, tusenblad *Myriophyllum alternifolium*, melkerot *Peucedanum palustre* og klourt *Lycopus europaeus*. Langs bredden så vi bl. a. bladfaks *Bromus inermis*, lodnestarr *Carex hirta* og markmalurt *Artemisia campestris*. I tett buskas tok vi oss frem langs dammen og så gul frøstjerne *Thalictrum flavum*, tiggersoleie *Ranunculus sceleratus*, myrtelg *Thelypteris palustris*, vassgro *Alisma plantago-aquatica*, gråselje *Salix cinerea*, geitved *Rhamnus catharticus*, slyngsøtvier *Solanum dulcamara*, småbergknapp *Sedum annuum*, nattfiol *Platanthera bifolia* og sløke *Angelica sylvestris*.

## Bøbakke.

I litt lettere lende langs en åkerkant ved Bøbakke fant vi bl.a. englodnegras *Holcus lanatus*, åkergull *Erysimum cheiranthoides*, åkervortemelk *Euphorbia helioscopia*, åkerforglemmegei *Myosotis arvensis*, åkerstemorsblomst *Viola arvensis*, flikbrønslé *Bidens tripartita*, bakkeveronika *Veronica arvensis*, hanekam *Lychnis flos-cuculi*, pengeurt *Thlapsi arvense*, knereverumpe *Alopecurus geniculatus*, dikeforglemmegei *Myosotis laxa*, krokhals *Anchusa arvensis*, småstorkenebb *Geranium pusillum*, harekløver *Trifolium arvense*, rødtvetann *Lamium purpureum* og engnellik *Dianthus deltoides*. Litt mat ble fortært før vi vandret tilbake til bilene lang en gårdsvei. Den store sensasjonen her var flere tuer med åkersteinfrø *Lithospermum arvense*! ellers gullkløver *Trifolium aureum*, sandstarr *Carex arenaria*, hundesenep *Descurainia sophia*, nikkesmelle *Silene nutans*, ormehode *Echium vulgare* og åkerreddik *Raphanus raphanistrum*.



Åkersteinfrø (foto: Bjørn Erik Halvorsen)

## Hellekilen.

Neste stopp var Hellekilen på østsiden av Kirkøy. Vi gikk langs strandengene rundt kilen og så mye fint som lodnestarr *Carex hirta*, havstarr *C. paleacea*, saltstarr *C. x vacillans*, storengkall *Rhinanthus serotinus*, bukkebeinurt *Ononis arvensis*, pollsivaks *Schoenoplectus tabernaemontani*, fjøresivaks *Eleocharis uniglumis*, duskstarr *Carex disticha*, ballastsiv *Juncus tenuis*, åkersennep *Sinapis*



*arvensis*, sibirbjørnekjeks *Heracleum sibiricum*, skogsbjørnebær *Rubus nessensis*, armensk bjørnebær *R. armeniacus*!, tettstarr *Carex spicata*, glisnestarr *C. distans*, musestarr *C. serotina* ssp. *pulchella*, harestarr *C. ovalis*, småsivaks *Eleocharis quinqueflora* og tusengylden *Centaureum littorale*. På en fjellknaus fant vi olavskjegg *Asplenium septentrionale* og svartburkne *A. trichomanes*. Videre så vi revebjelle *Digitalis purpurea*, krypfredløs *Lysimachia nummularia*, myrklegg *Pedicularis palustris*, hanekam *Lychnis flos-cuculi*, hjertegras *Briza media* og en liten lokalitet med kamgras *Cynosurus cristatus*.

### **Hvaler kirke.**

Tilbake til Hvaler kirke hvorfra vi vandret innover i furuskog hvor vi så linnea *Linnaea borealis* og deretter fine rosetter av furuvintergrønn *Pyrola chlorantha*. Etter hvert fant vi også hva vi var på jakt etter, nemlig bittergrønn *Chimaphila umbellata*!, mange rosetter i knopp.

### **Svanekil.**

Dagen ble avsluttet i Svanekil. Litt dramatik oppsto da en bil stoppet gjengen og fortalte at det lå en mann i veikanten litt bak oss, vi stormet tilbake og så var det bare Kjell som skulle fotografere en stor parasollsopp!! Vi skulle lete etter jordbærkløver men det var nok for tidlig, vi så vel bare noen blader. Ellers krabbekløver *Trifolium campestre*, saltbendel *Sprngularia salina*, småhavgras *Ruppia maritima* og fjøresauløk *Triglochin maritima*.

### **Fredag 25. juni.**

Referat ved Christian Kortner.

### **Brattestø / Skjelvik.**

Turen gikk denne dagen til Brattestø / Skjelvik på Asmaløy. Fra parkeringen var det kort vei ned til flotte områder. Det første gode funnet var engklokke *Campanula patula* men det var det bare baktroppen som fikk med seg. Vel nede nær havet var det noen fuktområder som utmerket seg med en mengde av den lille orkideen honningblom *Herminium monorchis*. Ikke mange av oss hadde regnet med å få se denne i slikt antall her hjemme i Norge. Så vidt vi er informert er Hvalerøyene det siste stedet i Norge hvor honningblom fortsatt finnes. Det var også en flott forekomst av engmarihand *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata* her.



Ytre Brattestø (foto: Bjørn Erik Halvorsen).

I disse rike områdene noterte vi i tillegg følgende arter: krattsoleie *Ranunculus polyanthemos*, tvebostarr *Carex dioica*, duskstarr *C. disticha*, blåstarr *C. flacca*, melkerot *Peucedanum palustre*, myrklegg *Pedicularis palustris*, strandmalurt *Arthemisia maritima* (Hvalers kommuneblomst), kjevlestarr *C. diandra*, glisnestarr *C. distans*, loppestarr *C. pulicaris*, engstarr *C. hostiana*, kystfrøstjerne *Thalictrum minus ssp. minus*, vårstarr *C. cariophyllea*, hjertegras *Briza media*, sandstarr *C. arenaria*, knortestarr *C. otrubae*, fjæresaltgras *Puccinellia maritima* og nattfiol *Platanthera bifolia*.

I noen små pytter på berget ved siden av vokste en piggeknope *Sparganium sp.* som vakte diskusjon. Noen mente det var småpiggeknope mens andre holdt på flotgras. Hva det ble til slutt er i skrivende stund ukjent. Ellers i området observerte vi den store og vakre sommerfuglen svalehale. Rett i nærheten fant Nordhagen i sin tid også den lille "fjellplanten" bergrubblom *Draba norvegica*.

### **Spjærøykilen.**

Etter dette reiste vi til Spjærøy og Spjærkilen hvor vi botaniserte videre og fant krattalant *Inula salicina*, krusfrø *Salinum carvifolia*, lodnestorkenebb *Geranium molle*, småstorkenebb *G. pusillum*, krabbekløver *Trifolium campestre*, hjertegras *Briza media*, hundesennep *Descurainia sophia*, gåsefot *Asperugo procumbens*, hestehavre *Arrhenatherum elatius*, hvit jonsokblom *Silene latifolia ssp. alba*, og mulig tangmelde *Atriplex prostrata*.

Her vandret vi også opp til et myrområde og beundret store mengder vasstelg *Dryopteris cristata*. Broddtelg *D. dilatata* og knegras *Danthonia decumbens* ble også observert.

## Lørdag 26. juni. Søndre Sandøy.

Referat ved Bjørn Erik Halvorsen.

### Nedgården.

Vi tok ferja over til Nedgården på Søndre Sandøy.

Allerede ved ferjekaia startet botaniseringen. Vi fikk se hundetunge *Cynoglossum officinale*, oksetunge *Anchusa officinalis*, liguster *Ligustrum vulgare*, krabbekløver *Trifolium campestre* og nikkesmelle *Silene nutans*. Vi fortsatte ut i strandenga og fant glisnestarr *Carex distans*, tusengyllen *Centaurium littorale*, strandrødtopp *Odontites vernus ssp. litoralis*, ormetunge *Opioglossum vulgatum*, knoppsmåarve *Sagina nodosa* og rustsivaks *Blysmus rufus*.

### Løkkeberg.

Vi fortsatte etter hvert mot Løkkeberg og passerte storengkall *Rhianthus angustifolius ssp. grandiflorus* og hjertegras *Briza media*. Ved Løkkeberg sto linnea *Linnaea borealis*, klokkevintergrønn *Pyrola media* og perlevintergrønn *P. minor*. De bakerste i følget var også heldige og fikk se nonsblom *Anagallis arvensis* og orientveronika *Veronica persica*.

### Stueviksand.

Ved Stueviksand ble det ble matrast. Noen tok også en dukkert.



Bittergrønn (foto: Bjørn Erik Halvorsen)

På den andre siden av sundet lå det svenske fastlandet. En botanisering i strandområdet ga ålegras *Zostera marina*, fjæresaltgras *Puccinellia maritima* og olavsskjegg *Asplenium septentrionale*. Mest begeistring vakte likevel

furuvintergrønn *Pyrola chorantha*, dvergsmyle *Aira praecox* og bittergrønn *Chimaphila umbellata*.

### **Ødegården.**

Vi fortsatte langs stien mot Ødegården. Vi passerte mye blåveis *Hepatica nobilis*, sanikkel *Sanicula europaea* og fagerklokke *Campanula persicifolia* underveis. Ned mot Ødegårdstranda dukket tunbendel *Spergularia rubra*, ballastsiv *Juncus tenuis*, tysk mure *Potentilla thuringiaca*, butt kysløvetann *Taraxacum obliquum* og knegras *Danthonia decumbens* opp. Det ble en ny matrast på stranda.

### **Rød.**

Veien tilbake gikk forbi Rød. Godbitene underveis ble svarterteknapp *Lathyrus niger*, mengder av asparges *Asparagus officinalis*, krokhals *Anchusa arvensis*, flekkmarihand *Dactylorhiza maculata* og grønnstarr *Carex demissa*. Når vi kom tilbake til den lille kaféen, fikk vi oppleve siste del av en utekonsert før vi tok ferja tilbake til Skjærhalden.

### **Skjærhalden.**

Denne ettermiddagen var det markedsdag med diverse underholdning på brygga i Skjærhalden. De fleste tok seg en tur dit. Etter middagen ble det en sosial samling utenfor hyttene som lå inne ved kanalene.



### **Søndag 27. juni. Hjemreise.**

Referat ved Bjørn Erik Halvorsen.

Etter frokost ble bilene pakket. Vi dro fra Hvaler og Skjærhalden etter en spennende uke i Østfold fylke.